

4 η ΕΠΟΧΗ των βιβλίων

Έρση Σωτηροπούλου «Η τέχνη να μην αισθάνεσαι τίποτα», εκδόσεις Πατάκη, 2022

Η πάχνη της πραγματικότητας

Στην πεζογραφία της Έρση Σωτηροπούλου (γ. 1953) η πραγματικότητα δεν περιορίζεται στο ορατό, αλλά είναι κυρίως ο θολός και ίσως παραισθητικός ορίζοντας που σχηματίζεται από τον τρόπο που την βιώνουμε με εσωτερικά τραντάγματα. Αν η πραγματικότητα ήταν μόνο το στατικό και συμπαγές γκρίζο που μας περιβάλλει, θα ήταν μάλλον αφόρητη και οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις μονότονες και ατελέσφο-

ρες. Αυτή η πραγματικότητα ωστόσο, ασφουκτική, γλιτσορή και αποπνικτική, που έχει την τάση να κολλάει στο σώμα σαν βδέλλα, είτε είναι η γενέθλια Πάτρα στα χρόνια της δικτατορίας είτε η Αθήνα της κρίσης και της πανδημίας είτε το «ειδυλλιακό» ελληνικό καλοκαίρι, είναι προϋπόθεση και αφορμή όλων των ιστοριών της συλλογής διηγημάτων «Η τέχνη να μην αισθάνεσαι τίποτα».

Αν ξέρω ποια αναγνωστική σχέση έχει η Σωτηροπούλου με το έργο του Μερλώ-Ποντύ, αλλά νιώθω ότι το συγγραφικό της σύμπαν συνδέεται με μια φιλοσοφία της αμφισβήσιας, μια Φαινομενολογία της αντίληψης που τοποθετεί στο επίκεντρο τη ζωτική ανάγκη του αισθάνεσθαι. Μια φιλοσοφική προσέγγιση που με οδηγό την περιγραφή της αντιληπτικής εμπειρίας του ανθρώπου και με κεντρικές διαστάσεις τη σάρκα, τη σεξουαλικότητα, τη γλώσσα, την επιθυμία, τον χώρο, τη διωκομενικότητα και την ελευθερία, μπορεί να γνομιοποιήσει αμφισβησιολογικές γραφές και κριτικές αναγνώσεις.

Σε όλες τις ιστορίες του βιβλίου, μυθοπλαστικές ή αυτοβιογραφικές, ανάμεσα στην παιδική αθωότητα και την πανωλεθρία της ωριμότητας, σε σταθερά φεμινιστική προοπτική, οι ηρώιδες (αιριώς) της Σωτηροπούλου βρίσκονται σε δυσαρμονική σχέση με την πραγματικότητα και προσπαθούν να αποδράσουν από τον εαυτό τους, τον οικογενειακό περιγύρο, την καθημερινότητα, τις συμβάσεις, την κοινωνική μιζέρια, την τυραννία της οικειότητας. Μονόδρομοι διαφυγής είναι το απαγορευμένο, το λοξό, η αταξία και η ανυπακοή. Στις ιστορίες της, οι πιο φερέγγυοι φορείς ελευθερίας, διακριτικά τοποθετημένοι, είναι τα παιδιά, οι ζητιάνοι, οι απόκληροι, οι γύφτοι κι οι λιπνέμοι, οι μόνοι ικανοί να εμπνεύσουν την απαντοχή των άλλων.

Ενσωμάτωση και αναισθησία

Όπως μας έδειξε ο Ζανκελεβίτς, η ειρωνεία, καταστρέφοντας το εξωτερικό περιβλήμα των πραγμάτων, μας άσκει να σεβόμαστε μόνο το ουσιαστικό τους περιεχόμενο. Η συγγραφέας με τον ειρωνικά ασεπή τίτλο

της συλλογής και του ομότιτλου διηγήματος δεν υποστυπώνει ένα εγκώμιο της αναισθησίας, αλλά τη γενικευμένη απάθεια και αδράνεια μιας εποχής στην οποία όλοι επικαλούνται την «ενσωμάτωση». Μια μοδάτη λέξη-κλειδί που, όπως εύστοχα σχολίασε στην επιστολή του ο Μπουκάλας, «ενοιολογικώς κατόντησε σαν την κόκα-κόλα: πάει με όλα, χωρίς να ταυριάζει με τίποτα». Η Σωτηροπούλου, χωρίς να περιορίζεται στην ψυχική και ήθικη εξόντωση που επέφεραν η πανδημία και τα lockdown, συνδέει το δήθεν ανέμελο και νηπενθές lifestyle της εποχής με τον κομφορμισμό, τον καθωπευτισμό και την αφόρητη κορεκτίλα όσων αναγνωρίζουν στην κρίση ευκαιρίες και ισχυρίζονται ότι ωρίμασαν, φιλοσόφησαν. Ξαναγνώρισαν τις γειτονίες, τις ρίζες και την οικογένειά τους. Αυτό το ηγεμονικό, ατομικιστικό *sensus communis* των μεσαίων στρωμάτων, κοινωνικά ακερδές και αποσυνδεδεμένο απ' το παρελθόν, κάνει και τη λογοτεχνία της εποχής «να απομακρύνεται από το «άλλο» για να γίνει ολοένα και περισσότερο μέρος του κυρίαρχου εταιρικού κόσμου» (σ. 106).

Μια συγγραφέας του «άλλου»

Η Σωτηροπούλου διαθέτει μοναδική ικανότητα, αξιοποιώντας την υπερβολή και διαγκώνοντας οικείες λεπτομέρειες, να μεταουσιώνει το ασήμαντο

και το συνηθισμένο σε ουσιώδες και διαρκές. Να ξεφλουδίζει το πεπερασμένο και να αναποδογυρίζει το γνώριμο, μεταφέροντας τον αναγνώστη, σχεδόν συνωμοτικά, στον εσώτερο πυρήνα μιας ανθρώπινης ψυχής που πάλλεται. Αυτό που την απασχολεί δεν είναι η ατομική μοίρα με τα μεγάλα και αδυσώπητα ερωτήματα της ύπαρξης, αλλά η σχέση ανάμεσα στο «ζωτικό εγώ» και την «εξουθενωτική κοινωνία», μια παιδική λύπη που επιμένει. Σε ορισμένα από τα καλύτερα διηγήματα της συλλογής διατυπώνει ερωτήματα σχετικά με το τι σημαίνει να είναι ο εαυτός σου ή να σβήσεις τον εαυτό σου («Καλοκαίρι με την Άννα»), πώς διαμορφώνεται η ταυτότητα («Η Ελέη του άλλου»), με ποιους παραμορφωτικούς φρακούς ερωτεύομαστε («Ο Μπαντίνι στη Σίονα»), πώς διαχειριζόμαστε την απώλεια («Υρανίσιμ») και τον φόβο του θανάτου («Ο θάνατος με πράσινο κοστούμι»). Στο πρώτο από αυτά, το πιο βαθύ και δεισιτεχνικό της διηγήματος, φόρος τιμής στον Ρεμπό του «Εγώ, ένας άλλος», μια συνηθισμένη γυναικεία, η «εξοργισμένη» Ρόη, τα απογεύματα γίνεται μια άλλη, η «αλογική και μετρημένη» Άννα, για χάρη της σχεδόν παράνομη, σχεδόν ερωτική, αλλά μάλλον άδοξα φανταστικής-τρίλεφονικής σχέσης με έναν παντρεμένο, διερωτώντας το μόνον της ύπαρξης: «Ήταν περίεργο, όμως αυτό που της έλειπε δεν ήταν εκείνος αλλά η Άννα» (σ. 20).

Η λιτή γραφή της Σωτηροπούλου εκτυλίσσεται με τη φόρα που έχουν τα κινούμενα σύννεφα. Αυτοϋπονομιεύεται, κατακερματίζεται, τρέχει και προσπερνά τις εικόνες που η ίδια φτιάχνει, βιάζεται να γίνει αντιπεριγραφική, ώστε οι ιστορίες διολισθαίνουν απροσδόκητα από τη γκρίζα πραγματικότητα σε έναν χώρο του «άλλου», σε ανοιχτές λύσεις που επινοεί το συγγραφικό της ένστικτο, κεραυνοβολώντας τον αναγνώστη με γλωσσικές εκλάμψεις λεπταίσθητης ειρωνείας.

Τορπιλίζοντας την πνιγηρή τάξη του κόσμου

Η επιλογή να εντάξει διάσπαρτα και εμβόλιμα πέντε προφανώς αυτοβιογραφικά διηγήματα ανάμεσα στα κατέχοντα μυθοπλαστικά, είναι εύστοχη και λειτουργική, παρέχοντας στον αναγνώστη ερμηνευτικά κλειδιά, έστω κι αν κάπως τον χειραγωγεί. Στο διήγημα «Μια εκλεκτική συγγένεια», η Σωτηροπούλου ενσωματώνει ένα θραυστό βιβλιοφιλικό δοκίμιο, ομολογώντας την εξ' απαλών ονύχων συγγραφική της συγγένεια με τον Κάμινγκς και τον Γκομπρόβιτς, με έσοχα σχόλια και κριτικές παρατηρήσεις. Αλλά και στην «Ελέη του άλλου» εξομολογείται τις απόψεις της για τη δημιουργική γραφή, την ευθύνη του συγγραφέα («οι συγγραφείς συνεχίζουν να γράφουν, τι άλλο μπορούν να κάνουν»), τον παλμό της επικαιρότητας, τα κοσούρια των αληθινών αριστουργημάτων και την αφυδατωμένη τελειότητα του «λαμπρού, κενού, έργου». Τέλος, στην «Επιστροφή στις Βάσες», ένα ανάποδο ή αντεστραμμένο ταξιδιωτικό αφήγημα, η επίσκεψη μετά από χρόνια σε έναν αρχαιολογικό χώρο συνδεδεμένο με παιδικές μνήμες, γίνεται ταξίδι αναγνώρισης του κλονισμένου χρόνου και όχι του χώρου.

Τίποτα διδακτικό, αντάρσο ή καταγγελλτικό δεν θα βρει κανείς σε αυτές τις ιστορίες, παρά μόνο την έκφραση μιας ουσιώδους αγωνίας για τη λογοτεχνία, τη γραφή, τα συναισθήματα, τον άνθρωπο, την ανθρωπότητα. Η Σωτηροπούλου χωρίς να επαναλαμβάνεται, αλλά διατηρώντας τα στοιχεία του γνώριμου κόσμου της, κατορθώνει να χτυπήσει φλέβα. Αν και ως ένα βαθμό συνομιλεί με κάποιες από τις πεζογραφικές τάσεις της εποχής (αυτοβιογραφία-αυθιτότητα, ανάληψη παιδικής ηλικίας και γενέθλιου τόπου, ενσωμάτωση δοκιμαστικής γραφής, άνοχη του εργαστηρίου), έχει τον δικό της βαθύ τρόπο να περιγράφει τον κόσμο, δείχνοντας ότι παραμένει μια ανήσυχη, και μορφικά, συγγραφέας.

Η αθόρυβη μελαγχολία του βιβλίου, μια διαδικασία υφέροντος πένθους, δεν καταλήγει ούτε στην αναπόληση ούτε στην απελπισία, αλλά τορπιλίζει εκρηκτικά την πνιγηρή τάξη του κόσμου. Η γραφή της Σωτηροπούλου, ανοιχτή και ερωτηματική, ένα τεράστιο «άλλο» ως πράξη ελευθερίας, αγγίζει την πάχνη της πραγματικότητας και καθιστά την επίμονη παιδική λύπη ανεκτή.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

παρουσίαση

Η λιτή γραφή της Σωτηροπούλου εκτυλίσσεται με τη φόρα που έχουν τα κινούμενα σύννεφα. Αυτοϋπονομιεύεται, κατακερματίζεται, τρέχει και προσπερνά τις εικόνες που η ίδια φτιάχνει, βιάζεται να γίνει αντιπεριγραφική, ώστε οι ιστορίες διολισθαίνουν απροσδόκητα από τη γκρίζα πραγματικότητα σε έναν χώρο του «άλλου».